

KRALİÇE İKİNCİ ELIZABETH VE AFRIKA: POST-KOLONYAL TEORİ KURGUSU

DR. VOLKAN İPEK

Akademisyen YEDİTEPE ÜNİ.

“

Kolonyal dönemde Birleşik Krallık tarafından yönetilen günümüz Afrika ülkelerinin liderleri ve yurttaşları o tarihte hayatını kaybeden Birleşik Krallık ve İngiliz Uluslar Topluluğu Kraliçesi İkinci Elizabeth ile ilgili çeşitli görüşler bildirerek geçmişlerindeki İngiliz kolonyal döneminin etkilerini açığa vurmuşlardır.

”

Kolonicinin kolonyal dönemde yönettiği bölgelerdeki etkilerini kolonyal dönemden sonra inceleyen ve yeri geldiğinde bu etkileri silmeye çalışan *post-kolonyalizmin* ya da *post-kolonyal teorinin* birçok akademik çalışmada kolonyal dönemde yönetilen o bölgelerde yetişmiş entelektüeller tarafından ele alındığı görülür. Frantz

Fanon, Aimé Césaire, Albert Memmi, Gayatri Spivak, Ania Loomba, Homi Bhabha adı geçen entelektüellere örnek gösterilebilir. Bu entelektüeller çoğunlukla Afrika'daki ve Asya'daki kolonyalizmin etkilerini incelemişler; yetiştikleri bölgelerdeki ülkelerin halklarını kolonyalizme karşı bilinçlendirmeye ve kültür de içinde olmak üzere kolonyalizmin kolonyal dönem bittikten sonra izlerini kaldırmaya öncülük etmişlerdir. Özellikle Afrika'daki ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmasından sonra göreve gelen ilk kuşak liderler kolonyalizmin izlerini silmek adına post-kolonyal teori kapsamında birçok siyasi ya da ekonomik adımlar atmış, böylece bir teori olan post-kolonyalizmi uygulamaya geçirmişlerdir. Toprak reformu, yabancı şirketlerin ulusallaştırılması, eğitim dilinin Avrupa dillerinden çıkarılıp yerel dillere çevrilmesi devlet adamlarının post-kolonyalizm teorisini nasıl uyguladıklarını gösteren temel ilkeler olmuştur. Ancak bu durum bağımsızlık süresince hep aynı şekilde devam etmemiştir.

Kwame Nkrumah'ın ortaya attığı *neo-kolonyalizm* ve 1980'lerde ortaya çıkan küreselleşme sonucunda, Afrika ülkelerinin liderleri kendilerini kolonyal dönemde yöneten Avrupalı ülkelere ihtiyaç duyduklarından Avrupa'ya karşı bir hayranlık ve daha da önemlisi bağımlılık geliştirmişlerdir. Kolonyal dönemde koloninin yönettiği bölgelerdeki etkilerini kolonyal dönemden sonra inceleyen post-kolonyalizm, 8 Eylül 2022 tarihinde yeni bir boyut kazanmıştır. Kolonyal dönemde Birleşik Krallık tarafından yönetilen günümüz Af-

rika ülkelerinin liderleri ve yurttaşları o tarihte hayatını kaybeden Birleşik Krallık ve İngiliz Uluslar Topluluğu Kraliçesi İkinci Elizabeth ile ilgili çeşitli görüşler bildirerek geçmişlerindeki İngiliz kolonyal döneminin etkilerini açığa vurmuşlardır. Gerçek adı Elizabeth Alexandra Mary Windsor olan Kraliçe İkinci Elizabeth, 1926 yılındaki doğumundan yirmi altı yıl sonra, 1952 yılında kraliçe olmuştur. Bu bağlamda Elizabeth yaklaşık 71 yıllık saltanatı ile Birleşik Krallık'ın en uzun süre tahtta kalan yöneticisi, Fransa Kralı 16. Louis'den sonra dünyanın en uzun süre tahtta kalan lideri ve aynı zamanda dünyada en uzun liderlik yapan kadın yöneticidir. Elizabeth bu üç unvana sahip olduğu için pek çok Afrika ülkesinin 1950'li ve 1960'lı yıllarda elde ettiği bağımsızlıklara da tanıklık etmiştir. Böylece Elizabeth bağımsız Afrika'nın post-kolonyal tarihinde ve dolayısıyla post-kolonyal teorisinde yer sahibi olmuştur.

KRALİÇENİN AFRIKA ZİYARETLERİ

Kraliçe İkinci Elizabeth'in bağımsız Afrika ülkelerinde bıraktığı izler Birleşik Krallık'ın o ülkelerdeki siyasi ya da ekonomik uygulamala-

rının yanında Birleşik Krallık'ın saltanat lideri olarak o ülkelere yaptığı gezilerle de ortaya çıkmıştır. Yetmiş yıllık saltanatında yirmiden fazla Afrika ülkesi gezen Kraliçe Elizabeth, bu gezilerden birinde Güney Afrika Cumhuriyeti'nde-yken dönemin Cumhurbaşkanı Nelson Mandela'nın yanında gülerek neredeyse herkesten fazla Afrika ülkesi gördüğünü iddia etmiştir. Yirmi birinci yaş gününde Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Cape Town kentindeki hükümet binasından halka seslenen Elizabeth yaptığı radyo konuşmasında kendisini İngiliz Milletler Topluluğu anlamına gelen Commonwealth'e adayacağını söylemiştir. Güney Afrika'nın güzel topraklarının hepsini gördüğünü söyleyen Elizabeth, ailesiyle ve kız kardeşiyle birlikte insanların kalplerine girdiğini ve Güney Afrika'da sanki evlerindeymiş gibi hissettiğini de eklemiştir. 1952 yılında prenses olan Elizabeth aynı yıl Kenya'daki Treetops Oteli'nde eşi Edinburgh Dükü Prens Philip ile kalırken babası Kral Altıncı George'un öldüğünü öğrenmiş ve kraliçe olarak saltanatına Kenya'da başlamıştır. Kraliçe olarak ilk Afrika gezisine 1956 yılında Nijerya ile başlayan Elizabeth, başkent Lagos'ta o zamanlar hâlâ İngiliz kolonisi olan ülkenin ulusal şefi İkinci Oba Adenji Adele ile görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmeden sonra Elizabeth ülkenin diğer önemli kentlerinden Calabar'ı, Enugu'yu, Jos'u, Kaduna'yu, Kano'yu ve Port Harcourt'u gezmiştir.

Kraliçe Elizabeth daha sonra 1961 yılında Afrika'nın ilk bağımsız ülkesi Gana'ya bir ziyaret gerçekleştirmiş, o ziyaret sırasında bağım-

sızlığının dördüncü yılı onuruna verilen resepsiyonda Cumhurbaşkanı Kwame Nkrumah ile dans etmiştir. Elizabeth'in Nkrumah'le dans ettiği parçalardan biri Elizabeth'in Gana'ya gelişi anısına bes-telenen ve yerel dilde yazılan "Hoş Geldiniz Majesteleri" olmuştur. Bu geziden sonra Kraliçe Elizabeth yanında eşiyle birlikte Afrika'da kolonileştirilmemiş iki ülkeden biri olan Etiyopya'ya gitmiştir. 1936 ve 1941 yıllarında koloni kuramasa da İtalyan Ordusu ülkeyi işgal ettikten sonra Birleşik Krallık'a sığınan İmparator Hayle Selasiye'yi gören Elizabeth'in sonraki durağı ise yine aynı yıl Sudan olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı el-Tigani el-Mahi ile görüşen Kraliçe Elizabeth bir öğleden sonra deveye binmiş ve Mavi Nil çevresinde o yıllarda inşaatı devam eden Roseries Barajı'na inceleme turu yapmıştır. Sudan gezisinden sonra Afrika ülkelerine gitmeye ara veren Elizabeth 1979 yılında Tanzanya'ya yaptığı geziyle kıtaya geri dönmüştür. Üç günlük gezisi boyunca Tanzanya Cumhurbaşkanı Julius Nyerere ile görüşen Elizabeth, Nyerere'nin post-kolonyal teoriden esinlenerek içinde bulunduğu İngiliz ve hatta Birleşik Krallık karşıtı görüşlerini açıkça yüzüne söylemesine rağmen Nyerere Vakfı'na yüklü miktarda bağış yapmıştır.

Tanzanya'dan sonra Afrika gezilerine yeniden ara veren Elizabeth, 1994 yılında Zimbabve'ye yaptığı resmî ziyarette Cumhurbaşkanı Robert Mugabe'ye fahri şövalyelik unvanı vermişse de Mugabe'nin 2003 yılında ülkedeki beyazlara karşı başlattığı ve çiftliklerini ellerinden aldığı toprak reformu ve Matabeleland'daki insan hakları

ihlalleri nedeniyle Zimbabve'yi Commonwealth'ten çıkarmıştır. Aynı şekilde Mugabe'nin de fahri şövalyeliği 2008 yılında geri alınmıştır. 1994 yılında bir de Güney Afrika Cumhuriyeti'ne giden Elizabeth ülkeye gelir gelmez yıllardır kuraklık sorunuyla boğuşan ülkeye yağmur getirdiği için Zulu dilinde yağmurla gelen anlamında kullanılan Motlalepula takma adını almıştır. Bu gezisinde Elizabeth ülkenin ilk kahverengi Cumhurbaşkanı Nelson Mandela ile yakın bir dostluk kurmuş, Mandela'ya yazdığı anı mektubunda "Sizin sadık dostunuz Elizabeth R" adını kullanmış ve Mandela'ya "Nelson" diye seslenmiştir. Nelson Mandela da Elizabeth'e majesteleri yerine Elizabeth demiştir. İki liderin protokol kurallarını aşan dostlukları Birleşik Krallık'ta ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nde uzun süre konuşulmuştur. Güney Afrika Cumhuriyeti'nden sonra 2003 yılında yeniden Nijerya'ya giden Elizabeth, Nijerya'nın 1995 yılındaki askerî cunta lideri Sani Abacha'nın insan haklarını ihlal eden uygulamaları nedeniyle Commonwealth'ten çıkarıldıktan sonra Olesegun Obasanjo döneminde yeniden üyeliğe kabul edilmesini kutlamışlardır. Elizabeth'in 2003 yılındaki Nijerya gezisinden sonra Commonwealth'in yıllık toplantısı ülkenin yeni başkenti Abuja'da yapılmıştır. Elizabeth'in Afrika'daki son resmî gezisi ise 2007 yılında Uganda'ya olmuştur. 1954 yılında kısa bir süreliğine uğradığı Uganda'ya bu sefer resmî gezi kapsamında giden Elizabeth ile ülkenin 1986 yılından beri lideri olan Yaweri Museweni iki gün boyunca çeşitli iş birliği alanları konusunda görüşmüşler-

dir. Bu arada Uganda'nın 1971-1979 yılları arasındaki Cumhurbaşkanı olan General İdi Amin, 1975 yılında düzenlediği bir basın toplantısında Elizabeth'e olan aşkını dile getirmiş ve onunla evlenmek istediğini söylemiştir.

“

Tanzanyalı, Ganalı ve Nijeryalı pek çok entelektüel ve çeşitli meslek sahipleri Elizabeth'in ölümüne sevinmediklerini ama üzülmediklerini de söylemiştir. Bu kişiler kolonyalizm anlamına gelen Birleşik Krallık ve onun lideri Elizabeth'in, Avrupa'nın Afrika'ya yönetsel anlamda hâlâ ne kadar istek duyduğunu göstermiştir

”

İKİNCİ ELIZABETH'İN AFRIKA ETKİSİ

Kraliçe Elizabeth'in ölümü üzerine hayatayken gittiği Afrika ülkele-rinin şimdiki cumhurbaşkanlarının saygı dolu mesajlar verdiği görülmüştür. Uganda Cumhurbaşkanı Museweni bir sonraki hafta salı günü eşi Janet Museweni ile birlikte Birleşik Krallık'ın yeni Başbakanı Liz Truss'ı ziyaret edeceklerini, daha sonra da Elizabeth'i görmeyi planladıklarını belirtirken Kraliçe'nin ölümünü büyük bir şok olarak tanımlamıştır. Kraliçe'yi göremeyecek olduktan sonra yeni başbakanı görmenin şu an için uygun olmayacağını açıklayan Museweni ziyaretini iptal etmiştir. Gana Cumhurbaşkanı Akufo Addo ise Elizabeth'in dostluğunu ve varlığını her zaman hatırlayacağını

herkesin bir gün bu hayattan gitmesinin üzücü olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Addo Elizabeth'in Commonwealth'i dönüştürerek bir küresel güç hâline getirdiğini de söylemiştir. Zimbabve Cumhurbaşkanı Mnangagwa Emerson ise Elizabeth'in ölümü üzerine ülkede yas ilan edeceğini açıklamış ancak daha sonra halktan gelen bazı tepkiler nedeniyle bu kararından vazgeçmiştir. Mnangagwa Emerson, Afrika'dan Kraliçe için başsağlığı dileğinden bulunan ilk lider olmuştur. Etiyopya Cumhurbaşkanı Sahle Work Zewde ise Kraliçe Elizabeth'in kamu hizmeti için kendini her zaman yüksek enerjiyle adanmış yüce bir kadın lider olduğunu belirtmiştir. Bunların yanında Tanzania Cumhurbaşkanı Samia Suluhu Hassan ve Kenya'nın yeni Cumhurbaşkanı William Ruto görevleri boyunca ilk kez protokol uygulamasının dışına çıkarak Elizabeth'in cenazesine Ruanda Cumhurbaşkanı Paul Kagame, Togo Cumhurbaşkanı Faure Gnassingbé ve Somali Cumhurbaşkanı Hassan Seyh Mahmoud ile birlikte toplu taşıma içinde gitmeyi kabul etmişlerdir. Kenya Cumhurbaşkanı'nın cenazeye toplu taşıma ile gitmesinde Elizabeth'in yirminci yüzyılın başındaki Mau Mau İs-

yanı'nda İngiliz askerlerinin öldürdüğü 90.000 kişi için 2013 yılında bu kişilerden beş bininin o yılda yaşayan kuşaklarına toplamda yirmi milyon pound tazminat ödemesinin de rolü olduğu düşünülebilir.

Kraliçe Elizabeth'in saltanatı boyunca resmî ziyaret düzenlediği Afrika ülkelerinin devlet başkanlarının aksine bu ülkelerin halklarında kolonyalizmin devam ettiği mesajları gözlemlenmiştir. Tanzanyalı, Ganalı ve Nijeryalı pek çok entelektüel ve çeşitli meslek sahipleri Elizabeth'in ölümüne sevinmediklerini ama üzülmediklerini de söylemiştir. Bu kişiler kolonyalizm anlamına gelen Birleşik Krallık ve onun lideri Elizabeth'in, Avrupa'nın Afrika'ya yönetsel anlamda hâlâ ne kadar istek duyduğunu göstermiştir. Bu arada özellikle Kenya'daki ve Gana'daki birçok sivil toplum örgütü liderlerinin cenazeye toplu taşımayla gitmelerini eleştirmiş; Güney Afrika'daki bir sivil toplum örgütü ise Güney Afrika'dan 1908 yılında İngiltere'ye götürülüp kraliyet ailesine hediye olarak sunulan ve Cullinan I olarak tanınan elmasın ülkeye iade edilmesini istemiştir. Kraliçe Elizabeth'in ölümü, Afrika'da hem devletin hem de halkın

Birleşik Krallık'ın kendi ülkelerinde geçmişte ve günümüzde ne kadar etkili olduğunu göstermiştir.

Cumhurbaşkanları, Kraliçe Elizabeth ile ilgili övgü dolu sözler söyleyerek ve cenazesine toplu taşımaya katılmayı kabul ederek Birleşik Krallık'ın ülkeleri üzerindeki siyasal etkilerinin hâlâ devam ettiğini gösterse de o ülkelerdeki halklar kolonyalizmin simgesi olarak gördükleri Elizabeth'in ölümü üzerinden Birleşik Krallık'ın kolonyalist geçmişine olan tepkilerini dile getirmişlerdir. Ne olursa olsun, Antigua ve Barbuda, Avustralya, Belize, Kanada, Grenada, Jamaika, Yeni Zelanda, Papua Yeni Gine, St.Kitts ve Nevis, St.Lucia, St.Vincent ve Grenadines, Solomon Adaları, Bahamalar, Tuvalu ve Birleşik Krallık'ın kraliçesi olan Elizabeth, toplamda 21 Afrika ülkesinin içinde olduğu 56 ülkeli Commonwealth'in büyük bölümünü de kontrol etmiştir. Elizabeth'in ölümünden sonra tüm bu miras ve post-kolonyal teorisinin değerlendirilmesi de yeni saltanatın sahibi Kral Üçüncü Charles'a kalmıştır. Elizabeth'in ölümünün kolonyal etkileri silmeye çalışan ilk kuşak Afrikalı liderler dönemine denk gelmesi durumunda günümüz liderlerinden daha farklı yansıtılacağı öngörülebilir. Ayrıca yine Afrika ülkelerinin günümüzdeki cumhurbaşkanlarının kolonyal geçmişi bir kenara koyarak Elizabeth'in cenazesine toplu taşımayla gitmeyi kabul etmeleri ise post-kolonyal teori tarafından asla unutulmayacaktır. Sonuç olarak Elizabeth'in ölümü kolonyalizme karşı düşüncenin cumhurbaşkanları düzeyinde değil halk düzeyinde kaldığını açıkça göstermiştir. ■

